

14

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

משפט ה'

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי והיכן היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהנה אֱלֹהִים אֶמֶת הוּא." (ירמיה י:). התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור). מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות, האמת היא מעלה אלוהית, ולכן אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש התרבות של עמים רבים ובדתות השונות.

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל - לימודי תנ"ך בהכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשכח; ומצותי, יצר לָבֵן. כי אֵרַךְ יָמֶיךָ, וְיָשַׁנְתָּ חַיִּים וְשָׁלוֹם, יוֹסִיפוּ לָךְ. משלי ג:אב,

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאחסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצעי, אלקטרוני מכני, צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שבע שאלות

משפט ה'

1. איזה תפקיד עיקרי מילא השופט בימי התנ"ך?

"וַיִּקָּם יְהוָה, שֹׁפְטִים; וַיּוֹשִׁיעוּם, מִיַּד שְׂסִימָהּ." (שופטים ב:טז).
(השוו עם ג:ט, טו; ישעיהו נא:ד-ה).

2. מדוע איננו צריכים לחשוש מפני יום הדין?

"עד אשר בא עתיק הימים ואת המושפט נתן לקדושי עליונים, והגיע הזמן – ואת המלכות ירשו הקדושים." (דניאל ז:כב).

* כאשר מלך מדכא מרד, הוא הורג את החפים מפשע יחד עם האשמים מפני שאינו מסוגל להבחין ביניהם. אלוהים, אשר יודע את מחשבותיהם ועצת ליבם של בני האדם... מכיר היטב את רוחו של כל אדם ואדם, ולפיכך יבדיל בין האשמים לבין החפים מפשע." (תרומה, בובר, קורא, חלק יט).

3. באיזה מועד מיוחד ציפו בני ישראל להופעת יום הדין הגדול והנורא של ה'?

"וְהָיְתָה לָכֶם, לְחֻקַּת עוֹלָם: בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֶנּוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם, וְכָל-קוֹלָאכֶם לֹא תַעֲשׂוּ - הָאֲזָרְחָ, וְהִגַּר הִגַּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי-בְיוֹם הַזֶּה יִכַּפַּר עֲלֵיכֶם, לְטָהָר אֶתְכֶם: מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם, לִפְנֵי יְהוָה, תִּטְהָרוּ." (ויקרא טז:כט-ל).

הערות אישיות

4. באיזה אופן עלינו להתייחס ולצפות ליום הדין?

* עלינו להתייחס ליום הדין כראוי לקדושתו: "ונתנה תוקף קדושת היום, כי הוא נורא ואיום. ובו תינשא מלכותך וייכון בחסד כיסאך ותשב עליו באמת. אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע עד, וכותב וחותרם וסופר ומונה ותזכור כל הנשכחות ותפתח ספר הזיכרונות, ומאליו ייקרא וחותרם יד כל אדם בו. ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה יישמע, ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון, ויאמרו: "הנה יום הדין!..." (נתנה תוקף, תפילת מוסף לראש השנה ויום כיפור).

5. את מי ואת מה ישפוט אלוהים?

"אֲמַרְתִּי אֲנִי, בְּלִבִּי - אֶת-הַצַּדִּיק וְאֶת-הַרְשָׁע, יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים: כִּי-עַתָּה לְכָל-חַפְזִי, וְעַל כָּל-הַמַּעֲשֵׂה שָׁם." (קהלת ג:יז). (השוו עם יב:יד).

* "הצדיקים ישפטו על פי היצר הטוב, הרשעים על פי היצר הרע." (ברכות סא).

6. מתי עלינו לצפות להתרחשותו של יום הדין?

"רואה הייתי עד אשר כיסאות הועמדו ועתיק ימים ישב, לבושו כשלג צח ושער ראשו כצמר נקי, כיסאו שביבי-אש, גלגליו אש בוערת... רואה הייתי בחזיונות הלילה, והנה עם ענני השמיים כבן אדם בא, ועד עתיק הימים הגיע..." (דניאל ז:ט, יג). השוו עם פס' כו-כז; דניאל ח:יז, כו).

* "יום הדין הוא היום שבו האנושות תישפט בידי אלוהים... באחרית הימים." (ר.ג'יי. צבי ורב'לובסקי וג'פרי ויגודר, עורכים.¹

7. כמה "זמן" תימשך התקופה הנבואית עד שיגיע יום הדין?

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: "עַד עֶרֶב בֶּקָר, אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת..." (דניאל ח:יג). (השוו עם דניאל ז:ט).

שְׁפֹט אֱלֹהִים

הערות אישיות

1. The Oxford Dictionary of the Jewish Religion, [New York: Oxford University Press, 1997, p. 750].

שבע שאלות

הערות אישיות

8. אילו גורמים בנבואת דניאל מקשרים בין "הקץ" לבין יום כיפור?

"ראיתי את-האיל מנגח זמה וצפונה ונגבה, וכל-חיות לא-יעמדו לפניו, ואין מציל, מידו; ועשה כרצונו, והגדיל... והנה צפיר-העזים בא מן-המערב על-פני כל-הארץ, ואין נוגע, בארץ; והצפיר - קרן חזות, בין עיניו." (דניאל ח':ד-ה').

"ומאת, עדת בני ישראל, יקח שני-שעירי עזים, לחטאת; ואיל אחד, לעלה." (ויקרא טז:ה').

* חז"ל דיברו על הקשר שבין הקורבנות למשיח: "אמר רב אלעזר בשם רב יוסי: 'זוהי הלכה בנוגע למשיח.'" (זבחים מד, ב, סנהדרין נא, ב).

9. לאיזה אירוע אחר המתואר בספר דניאל מקושר יום הדין, המוזכר בפרק ז'?

"ויאמר אלי: 'עד ערב בקר, אלפים ושלוש מאות; ונצדק, קדש.'" (דניאל ח:יד). (השוו עם דניאל ט:כד; שמות כט:לו-לז).

שימו לב להקבלה שבין הפרקים ז' ו-ח' בספר דניאל:

* פרק ז' מאזכר: בעלי חיים, קרן זעירה, את יום הדין ואת ביאת המשיח.

* פרק ח' מאזכר: בעלי חיים, קרן זעירה, את טיהור המקדש (כיפור), ואת ביאת המשיח.

10. מהי נקודת המוצא של 2300 הערבים והבקרים המובילים לתחילת יום הדין?

"ותדע ותשכל מן-מוצא דבר, להשיב ולבנות ירושלים עד-משיח נגיד - שבועים, שבועה; ושבעים ששים ושנים, תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ, ובצוק, העתים." (דניאל ט':כה).

"וזקני היהודים בונים ומצליחים בנבואת חגי הנביא וזכריה בר-עדוא; והשלימו במצוות אלוהי ישראל, ובמצוות בורש ודרגוש,

וארתחששתא מלך פרס.... ונבא [עזרא] ירושלם, בחדש החמישי:
היא שנת השביעית, למלך. (עזרא ו:יד; ז:ח).

11. מהו התאריך שיציין את קץ תקופת 2300 הערבים והבקרים?

“וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: “עַד עָרַב בֶּקֶר, אֲלֹפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת; וְנִצְדַק, קֹדֶשׁ.”
(דניאל ח:יד). (השוו עם דניאל יב:ג).

* “האדמו”ר הזקן ציין כי המשיח צריך לבוא בשנת 5603 (-1843)
1844). אז ביאר צמח צדק (הרב השלישי בשושלת אדמו”רי
חב”ד)...שהייתה זו אך ורק גאולה רוחנית. (משיח עכשיו, מס’ 46,
30 בינואר, 1995).

12. מה יהיה תפקידו של המשיח ביום הדין?

“ולו ניתן שלטון וכבוד ומלכות, וכל העמים, האומות והלשונות
יעבדו אותו, שלטונו שלטון עולם אשר לא יעבור, ומלכותו לא
תישחת.” (דניאל ז:יד). (השוו עם דניאל ח:יד).

* “אמר רב אליעזר בן יוסי הגלילי: ‘ביום הדין יטה אלוהים את
הכף לזכות האדם. אם 999 מלאכים ימסרו דין וחשבון בגנותו של
פלוני, ורק מלאך אחד ילמד עליו זכות, אלוהים יטה את הכף לצד
זכויותיו.” (י. קידושים סא, ב).

* “אז יכופרו עוונות בית ישראל.” (רש”י, מקראות גדולות על דניאל
ח: יד).

* “כאשר ישראל תיפנה לה’, המלאך מיכאל, מליץ היושר שלה,
יפגיע בעבורה ויסגור עליה.” (פסיקה רבתי מד).

* “בירושלים של מעלה... עומדים המקדש והמזבח על כנם, ומיכאל,
השר הגדול, עומד ומעלה עליו מנחה.” (חגיגה יב, ב).

שמע ישראל

הערות אישיות

13. כיצד ועל סמך מה ייערך משפט ה'?

שבע שאלות

"רואה הייתי עד אשר כיסאות הועמדו ועתיק ימים ישב, לבושו כשלג צח ושיער ראשו כצמר נקי, כיסאו - שביבי-אש, גלגליו - אש בוערת. נהר-אש נוהר ויוצא מלפניו, אלף אלפים ישרתוהו, וריבוא רבבות יעמדו לפניו; (בית) הדין ישב (למשפט) וספרים נפתחו." (דניאל ז:ט-י). (השוו עם דניאל יב:א; מלאכי ג:טז, יח; תהילים סט:כט; ישעיהו ד:ג).

* "שלושה ספרים נפתחים בשמיים בראש השנה: אחד לרשעים גמורים, אחד לצדיקים גמורים ואחד לאלו שנמצאים באמצע. הצדיקים הגמורים נרשמים מיד בספר החיים, הרשעים הגמורים נרשמים מיד בספר המתים, וגורלם של הנמצאים באמצע תלוי ועומד עד יום כיפור." (ראש השנה טז, ב).

* "הספרים שנפתחו הם הספרים שבהם נרשמו חטאיהם." (רש"י מקראות גדולות על דניאל ז:ז).

14. איזו דוגמה עלי אדמות מקבילה למשפט ה' השמימי?

"אשרי המחכה, ונגיעי: לְיָמִים - אֶלֶף, שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה." (דניאל יב:ב).

"ראיתי מלאך אחר מעופף באמצע השמים, אשר לו בשורת עולם לבשר ליושבי הארץ ולכל אמה ושבת ולשון ועם, והוא קורא בקול גדול: "יראו את אלהים ותנו לו כבוד, כי באה עת משפטו. השתחוו לעושה השמים והארץ והים ומעיינות המים." (התגלות יד:ו-ז).

* "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, הפותח לנו שערי רחמים ונותן אור לעיני המייחלים למחילתך ה', האל האחד והיחיד, יוצר אור וחושך ובורא הכול." (תפילת "יוצר" ליום כיפור).

* "ברביעי בתשרי, ביום ראש השנה הקדוש ויום השנה לבריאה, נשפטים מעשיו של האדם וגורלו נחרץ: בעשירי בתשרי נחתם הצו אשר נגזר בשמיים." (אנציקלופדיית היהדות, כרך ב, עמ' 281; השוו עם ראש השנה יא, א, טז, א).

הערות אישיות

* שימו לב להקבלה שבין דניאל ז' והתגלות יג-יד:

* פרק ז' בדניאל מאזכר: בעלי חיים (אריה, דוב, נמר), קרן זעירה, את יום הדין ואת ביאת בן האדם (המשיח).

* פרקים יג-יד בספר התגלות מאזכרים: בעלי חיים (אריה, דוב, נמר), שלטון הנתפס בכוח, את בשורת שלושת המלאכים (משפט ובריאה), ואת ביאת בן האדם (המשיח).

15. כיצד תתבטא הציפייה ליום הדין בחיי היומיום שלנו?

"אשני המִּחְכָּה, וְנִגְיעַ: לְיָמִים - אֶלֶף, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשָׁה." (דניאל יב:יב).

* "סוף דָּבָר, הַכֹּל נִשְׁמָע: אֶת-הָאֱלֹהִים יָרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שָׁמַר, כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם. כִּי, אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂה, הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט, עַל כָּל-נְעֻלָּם: אִם-טוֹב, וְאִם-רָע." (קוהלת יב:יג-יד).

שמע ישראל

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

יום הדין

המונח יום הדין אינו מעורר בנו בדרך כלל מחשבות מנחמות. כולנו חוששים לעמוד בפני שופט העולם, במיוחד אם אנו חשים אשמים. ומי מאיתנו נקי מרגשי אשם?!

ואולם, הנבואה התנ"כית ברורה בנושא. יום הדין הוא יום של בשורות טובות! בימי התנ"ך ראו בני ישראל בשופט את מושיעם. הוא שימש כפרקליטם התומך והמגונן. חשוב לציין כי השופטים באותם ימים נקראו מושיעים. ספר שופטים גדוש סיפורים על מעשי הגבורה של אותם שופטים-מושיעים. תפקידו של השופט היה לשחרר את העם מדיכוי, להושיע אותנו מאויביו ולעשות דין צדק.

לפיכך, כשמדובר בנבואה תנ"כית העוסקת ביום הדין, היא אמורה להפיח בנו ציפיות מזוויות הראייה של הגאולה; זהו אירוע המקושר עם תקווה. בספר דניאל נאמר כי ה' יריב את ריבם של הצדיקים (דניאל ז:כב). בנוסף, ראוי לציין כי משפט ה' מקושר לבריאה, משום שיום הדין יביא לידי תיקון, שיקום, חיים חדשים, שלום ואושר.

יום הדין לאור נבואת דניאל

הנביא דניאל ראה ביום הדין אירוע כלל עולמי יחיד ומיוחד, אשר יתרחש ברגעיה האחרונים של ההיסטוריה האנושית. על פי נבואתו, התרחשות יום הדין חופפת להתרחשות היסטורית אחרת, המקושרת להופעת החיה הרביעית והקץ הזעירה. משפט ה' מאזכר בחלק השני בחזון, המתחיל בפסקה: "אחרי כן רואה הייתי בחזיונות הלילה" (דניאל ז:ז), ומציג את הקץ: "מתבונן הייתי... והנה קרן אחרת זעירה..." (פס' ח). מבנה החזון ממקם בברור את יום הדין לפני קץ ההיסטוריה האנושית.

בעיני דניאל, יום הדין הוא האירוע החשוב ביותר בנבואתו. חשוב לציין כי נבואת יום הדין ממוקמת במרכזו של פרק ז'. ומכיוון שהפרק נמצא במרכזו של ספר דניאל, יוצא שנבואת יום הדין ממוקמת ממש במרכז הנבואה. המסורת המקראית מקשרת בין חזון הנביא למשפט אלוהים. יחזקאל הוא הספר היחיד בתנ"ך המאזכר את דניאל (יד:ד-כ), ומקשר בין דניאל לבין איוב ונוח, שתי הדמויות המרכזיות בנושא משפט האלוהים. (פס' יג; יז-כב). בדומה, הקטע היחיד המאזכר את דניאל בברית החדשה, דן ביום ה' הגדול והנורא. (מתי כד:טו-כא, לח, לט). לבסוף, דניאל עצמו מעיד על חשיבות

שבע שאלות

הערות אישיות

המשפט האלוהי באמצעות שמו. דניאל משמעו: "אלוהים הוא שופטי". משפט ה' מהווה את התגשמות התקוות והכמיהות האנושיות. ואולם המחשבה על אודותיו מעלה בנו הרהורים על חטאים ועל עונש, ומעוררת בנו פחד וחרדה. ואולם, תפיסת התנ"ך את רעיון המשפט נובעת מזווית הראייה של הקורבן, העשוק והסובל. לכן, התנ"ך מקשר אותו לרעיון הגאולה ולניצחון על הדיכוי והרוע. עם ישראל אימץ את הרעיון ברמה הלאומית. שופטי ישראל בימי התנ"ך היו גיבורים שיצאו להילחם באויבי האומה וגברו עליהם. המקרא מכנה אותם מושיעים. (שופטים ג:ט; טו; ו:לו; יב:ג). היבט כפול זה הטמון במשפט אלוהים, ברור במיוחד במזמורי התהילים, המתארים את אלוהי המשפט כמושיע וכנוקם. (תהילים יח:מז, מח; נח:יא; צד:א-ו, כב, כג; קמט:ח-ט, וכו'). תיאור מסוג זה של אלוהים עלול לזעזע את נימי נפשנו המודרנית הרגישה. ואולם, אם ננסה לשדל את האריה להניח לכבשה, לא נצליח בכך. כדי להציל את הכבשה, עלינו לגבור תחילה על האריה. לפיכך, המילה צדקה שמשמעה "צדק", הרומזת על ענישת המדכא, משמעה אף "אהבה", משום שהצדק משחרר את מי שנמצא תחת דיכוי, ומעניק לו חירות. גם פרק ז' בדניאל מבאר את שני ממדי המשפט האלוהי. נאמר בו כי: "הדין ניתן לקדושי עליונים", "פס' כב), דהיינו, ה' יריב את ריבם נגד אויביהם. למעשה, החזון דן במשפט ה' על רקע מלחמה ודיכוי: "רואה הייתי והקרן ההיא עושה קרב עם קדושים ויכולה להם." (פס' כא).

ביאור החזון (פס' כז, כו) מעניק למשפט ה' שני היבטים: היבט שלילי בנוגע לקרן הקטנה שתדוש ותשמיד (פס' כו), והיבט חיובי לגבי הקדושים אשר יירשו את מלכות האלוהים. (פס' כז). תמונת המשפט מציגה דימויים כגון: "כיסאות", "כס מלכות" "עתיק ימים" (הכוונה לקב"ה), ו"ספרים שנפתחו". "כס המלכות" הוא הדבר הראשון שדניאל מבחין בו. למן ההתחלה, ההקשר הוא של חצר מלכות, המרמזת על נוכחות נסתרת של מלך. אך כס זה שונה מכיסאות אחרים. דניאל משתמש בשפתו של הנביא יחזקאל כדי לתאר אותו. למעשה, מדובר באותו כס מלכות שעליו מדבר יחזקאל! שני כיסאות המלכות (בחזון יחזקאל ובחזון דניאל) נראים אפופים להבות אש (יחזקאל א:כז, דניאל ז:ט, י), ורגליהם - גלגלי אש. (יחזקאל א:כא, דניאל ז:ט). הנביא יחזקאל מתאר את הנוגה סביב כס המלכות בדמות כבוד האלוהים, ולכן הוא נופל על פניו בסגידה לה' (יחזקאל א:כח). גם דניאל שנרעש מן החזון, נמלא יראת כבוד, ולפיכך משתמש במילה כס ברבים. ואולם, מיתר הפסוקים בפרק עולה בברור כי מדובר בכס מלכות אחד, המיועד ליושב אחד, וכי זהו כס המלכות הרם והנישא של אלוהים (השוו עם ישעיהו ו:א).

חזון כס המלכות מרמז בברור על משפט האלוהים. הוא מזכיר את כס המשפט, אשר מסמל בתנ"ך את חרון ה', משפט ה' והחורבן שהוא גוזר. (דברים ד:כד; תהילים יח:ט-י; כא; י; נג; צג:ג).

עבודת ישראל

הערות אישיות

ובישראל בפרט, המלך כיהן כשופט: הוא הכריע בדיון בשעה שישב על כס מלכותו. הדימוי של מלך היושב על כס מלכות מופיע במיוחד בתיאורים מלאי החיים של מזמורי התהילים שזומרו בפולחני המקדש. כס המלכות מקושר לעיתים בתהילים למשפט ה' ולשלטון הצדק שלו (לדוגמה, תהילים מה:ז, ועוד). הביטוי "יְהוָה מֶלֶךְ" מתקשר לרוב לרעיון המשפט. תהילים צז (ופרקים אחרים, כגון תהילים צג; צט) פותח במילים "יְהוָה מֶלֶךְ" וממשיך בתיאור כס מלכותו של אלוהים המושגת על "צדק ומשפט", אשר "אֵשׁ, לְפָנָיו תִּלְךְ; וְתִלְהֹט סָבִיב צְרִיבוֹ." (פס' ג). הפרק מסתיים במסקנה: "לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה. כִּי-אַתָּה יְהוָה, עֲלִיּוֹן עַל-כָּל-הָאֲרָץ; מֵאֵד נִעְלִיתָ, עַל-כָּל-אֱלֹהִים." (פס' ח, ט).

חזון כס המלכות המשולב בתמונת בית הדין של מעלה, אף מגלה את מהותה של מלכות האלוהים. זהו שלטון מלוכני, שעל פי רוב אינו נושא חן בעיני בני האדם. מלכות האלוהים משמעה שאיננו בוחרים באלוהים, וממשלתו אינה מורכבת ממפלגות פוליטיות שונות. נוכחות ה' שולטת בכל, והשליטה על הכול נתונה בידיו. ועם זאת, גיבורי התנ"ך ייחלוב בכל ליבם ומאודם ליום שבו ישורר שלטון ריבוני כזה (תהילים קלט:ז-ט; לג:ה; קיט:סד; קד:כד; ישעיהו ו:ג; במדבר יד:כא; חבקוק ג:ג; אל הרומיים יד:יא; אל הפיליפיים ב:י). כאשר מלכות ה' תשרור, כל אויבי ה' יישמדו. ההיסטוריה לא תסחף עוד ללא מטרה, ולא תהיה נתונה עוד בידי הגורל או כוחות דיכוי. עיר השלום והצדק, שעל אודותיה חלמו נביאי ישראל, לא תכונן על ידי ניהול משא ומתן. אבניה וחומותיה יהדהדו בתרועת ניצחון מושלם וסופי על הרוע והמוות. "עתיק ימים" הוא ביטוי מוזר שאינו מופיע בשום מקום אחר בתנ"ך, ואולם, ביטויים זהים מצויים בספרות האוגרית (הכנענית), המכנה את האל הגדול "מלך, אב השנים" ושופט². הביטוי "עתיק ימים" הוא כינוי לאלוהים שקדם לכל נברא. מדובר בנצחיותו של אותו מלך-שופט, רעיון המקבל תוקף משנה מן הדימוי של שיער ראש לבן. עתיק הימים, המוקף רבבות מלאכים המשרתים אותו, הוא אלוהים בכבודו ובעצמו. (השוו עם תהילים סח:יח; האיגרת אל העברים יב:כב). יתר על כן, הוא האחד היושב על כס מלכותו הרם כדי למלוך ולשפוט. על פי התפיסה התנ"כית, גילו המופלג מכשיר אותו לשמש כשופט. הגיל בתנ"ך מעיד על חוכמה. מחברי התלמוד התייחסו בנימה מחויכת אל פסוק זה בדניאל, ותיארו את צבע שעריו של אלוהים כשחור בשעה שהוא יוצא למלחמה כעלם צעיר, וכלבן בשעה שהוא מכהן בבית הדין בדמות איש זקן³. עתיק הימים קיים מקדמת דנה, כפי שמעיד שמו. הכול גלוי וידוע לפניו: הוא יודע על כל מעשה ומעשה טרם התרחשותו (תהילים קלט:א-ד), והוא מכיר אותנו מלפני ולפנים. אלוהים הוא היחיד היודע את התמונה כולה, ולכן הוא נמצא בעמדה הטובה ביותר כדי לשפוט לבושו הצחור "כשגל צח" (דניאל ז:ט) מסמל את אופיו. אלוהים הוא שופט שאינו נושא פנים: לא ניתן לשחד אותו, וגזר הדין שהוא פוסק אובייקטיבי

2. See IAB 1.7; quoted in Lacocque, pp. 142, 143.

שבע שאלות

הערות אישיות

חלוטין. משום שה' הוא צדיק, ומפני שלא נטל כל חלק בחטא שאותו הוא עומד לגנות, כישורי השיפוט המוסרי שלו לא קהו, וכך בידו להרשיע. רק אלוהים יודע להבדיל בין טוב לרע, אותו פרדוקס עתיק שהופיע בבראשית. כאשר אדם וחווה חטאו, הרע התערבב בטוב עד לנקודה שבה האנושות לא יכלה עוד להפריד ביניהם. ככל שבני האדם מקדישים את חייהם יותר ויותר לעשיית הרע, כך הוא נתפס בעיניהם פחות ופחות ככזה. רק האחד והיחיד, אשר לא היה נתון מעולם תחת הרוע, יכול להרשיע אותו באמת ובתמים.

"הספרים" נפתחים מיד לאחר שעתיק-הימים מתיישב על כיסאו. זהו שיאו של הליך המשפט. הנביא אינו מוסיף דבר פרט לכך. בהקשר למשפט, התנ"ך מתאר לרוב את אלוהים כרושם רשימות בספרי הגורל (דניאל ה). אזכור הספרים בבית הדין של מעלה מרמז אף הוא על ניהול משפט. הספרים אמורים להכיל את תיעוד כל מעשי העבר, ולשמש כעדות אילמת במהלך המשפט. (שמות יג:ט; יז:יד). מסיבה זו מדבר הנביא מלאכי על ספר הזיכרון (מלאכי ג:טז-יח). גם כאן, ניתן לראות מזווית הראייה של הזיכרון את הקשר בין המשפט לישועה. לדוגמה, אלוהים נזכר בנוח (בראשית ח:א), באברהם, יצחק ויעקב (שמות לב:יג), ברחל (בראשית ל:כב), בחנה (שמואל א', א:יט), ובישראל (תהילים קטו:יב). במזמורי התהילים, קורבנות הדיכוי זועקים: "זָכֹר-יְהוָה, וְחַסְדֶיךָ... (תהילים כה:ו; עד:ב; פט:ג; קיט: מט, וכו'). ואולם, זיכרונו של אלוהים אף עשוי לגרום לו להעניש את בני האדם. לדוגמה, אלוהים נזכר בעמלק (שמואל א', טו:ב); בעוונותינו (תהילים עט:ח; ירמיהו יד:י); בבבל (התגלות טז:יט) ובעוונותיה (התגלות יח:ה).

הנבואה מכריזה כי "...בַּעַת הַיָּא יִמְלֹט עַמְּךָ, כָּל-הַנִּמְצָא פְּתוּב בְּסֵפֶר." (דניאל יב:א). ואולם, דניאל אף רואה בספרים את קיצה של הקרן הקטנה (הריגת החיה בעלת הקרניים). (דניאל ז:יא, יב). מכל מקום, הרגע שבו הספרים נפתחים אינו חופף לביצוע הממשי של גזר הדין. דניאל רואה בספרים אך ורק את פסק הדין. גזר הדין יבוצע מאוחר יותר. פסוקים יא-יב מכריזים על גורלה של הקרן הקטנה, ליתר דיוק של החיה הרביעית. החיה הרביעית תושמד לגמרי, בניגוד לשלוש החיות האחרות שהשמדתן חלקית בלבד, משום שכל אחת מהן מהווה המשך של קודמתה (פס' יג). וכך, עלינו לראות בפסוקים המכריזים על מותה של החיה הרביעית – ציפייה לעתיד רחוק, ובפסוקים המתארים את מותן של שלושת החיות האחרות – תמונות מן העבר. בפסוקים י-יב נאמר: "... וספרים נפתחו. אז רואה הייתי, בשל קול המילים הגדולות שהקרן דיברה, רואה הייתי – עד אשר הומתה החיה וגופה הושמד, וניתן למאכולת אש. ושאר החיות הוסר שלטונן, וארכה בחיים ניתנה להן, עד מועד ועת...".

אלוהים יעדאתחזון המשפט לשמש בשורה הטובה בעבורנו. באור הדמדומים של ההיסטוריה האנושית, אירוע יום הדין הוא קרן התקווה האחרונה שנותרת

שבע שאלות

הערות אישיות

לנו. משפט ה' מכריז על עולם חדש, סדר חדש וכינונה של עיר השלום והצדק. ההבטחה בדבר קץ סבלנו נושאת בכנפיה את נבואת השחר החדש.

בן האדם

התמונה האחרונה בחזון היא המוזרה והמופלאה ביותר, אך גם המבלבלת ביותר. לפתע רואה הנביא דמות הנראית כבן אדם (פס' ג), הרוכבת על ענני שמיים ומגיעה "עד עתיק הימים". זהותה ופשר הופעתה בתמונה מסקרנים מאוד.

1. זהות בן האדם

כבר מראשיתו מעיד החזון על ההבדל המהותי בין אותו "בן אדם" לבין החיות, בכך שהוא מדמה אותו לאדם ("כבן אדם"), ואותם לבעלי חיים שונים ("כנמר", "כנשר" וכו'). בנוסף, אנושיותו של אותו "בן אדם" מבליטה את התכונות החייתיות של בני הכלאים הללו. האנושי מנוגד לחייתי. ניגוד זה הוזכר כבר בתחילת הפרק באמצעות רמיזה לחווייתו של נבוכדנצר (פס' ד), ובפסוק קודם הן בקרן הקטנה (פס' ח). דניאל, בהתאם לסגנונו, משתמש בניגוד זה כדי להדגיש את ההבדל המהותי שבין שני המערכים היסודיים: מערך החיות ומערך "בן האדם". המערך החייתי מסמל את הממד הפוליטי של הממלכות השולטות בעולם; המערך האנושי מסמל את הממד הרוחני של מלכות השמיים, שעליו העידו פסוקים קודמים (דניאל ב' מ"ה; ג' כ"ה; ד' ל"ד; ה' ה; וכו').

דמותו של "בן האדם" בהקשר לספר דניאל זהה במהותה למלכות השמיים. כתובת בבליית המשתמשת במילים בר אנוש (בן אדם) כדי לציין שר נעלה במלכות (בדומה למילה הספרדית הידלגו, אציל), תורמת להבנתנו את הקטע הזה ביתר בהירות.

זאת ועוד, ביאתו של אותו "בן אדם" על ענני השמיים מזהה אותו עם אלוהים, אשר על פי התנ"ך ירד מן השמיים: "הֲנֵה יְהוָה רֹכֵב עַל-עָב קַל... (ישעיהו י"ט א'; תהילים י"ח: י"ג-י"ג). במסורת היהודית קיימת אחדות דעים הרואה ב"בן האדם" את המלך המשיח (רש"י, אבן עזרא, הרב סעדיה גאון ועוד). הברית החדשה והמסורת הנוצרית המאוחרת הטמיעו את המונח "בן האדם" והקבילו אותו לישוע המשיח. מן הפסוקים הללו בדניאל שאבו המשיחיים הקדומים את הברכה: "מרנאתא", הצופנת בחובה את תקוותם, שמשמעה "אדוננו בוא". הפועל בא מופיע בנבואת דניאל כדי לציין את ביאתו של אותו "בן אדם" (פס' ג).

2. ביאת בן האדם

דניאל רואה דמות שדמותה "כבן אדם", היורדת מן השמיים (פס' י"ג). התקווה מגיעה ממקום אחר. אמיתה זו מודגשת שוב ושוב בכתבי הקודש.

בני האדם אינם מסוגלים להושיע את עצמם. הם זקוקים לאלוהים, לכוח עליון.

תקוותנו לא הייתה לשווא. הנביא מצביע על אותו "בן אדם" שיירד אלינו עם ענני השמיים. חיבור זה בין השמיים לארץ (עליו חלם יעקב אבינו כאשר ישן ולמראשותיו אבן – בראשית כ"ח: י"ב-י"ג), אשר עליו הכריזו הנביאים ולו ייחלו מזמורי התהילים, אשר מהווה את תקוות ישראל והאמונה המשיחית – מתגשם סוף סוף. מבנהו של פרק ז' מבוסס על הנחה זו. הטקסט עובר שלוש פעמים מפרוזה לשירה, בשעה שהתרחשות החזון מתנוודדת בין שמיים לארץ.

פסוקים ב-ח: תיאור הארץ בפרוזה
 פסוקים ט, י: תיאור השמיים בפיוט
 פסוקים יא, יב: תיאור הארץ בפרוזה
 פסוקים יג, יד: תיאור השמיים בפיוט
 פסוקים טו-כב: תיאור הארץ בפרוזה
 פסוקים כג-כז: תיאור השמיים בפיוט

נראה כי הארץ והשמיים עונים זה לזה בפעם הראשונה, משום שהשמיים אינם ריקים עוד. סוף סוף נשמע קולם – קול הניצחון, קולו של הפיוס. זהו לב-ליבו של ספר דניאל: פרק ז' הוא פרק שכולו תקווה בדבר קשר מחודש עם אלוהים.

שמיים וארץ

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

א

וַיִּהְיוּ עַצְמֵי הַיַּעַר
מִלְפָּנֵי יְהוָה
כִּי בָא לְשִׁפּוֹט אֶת-הָאָרֶץ
הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב
כִּי לַעֲוֹלָם וָעֶד

דברי הימים א, טז, לג